

Hangsúlyeltolódások a nyelvművelésben*

1. „Tempora mutantur, et nos mutamur in illis.” Ez a korábbi változatában I. Lothar frank császárnak tulajdonított évezredes szentencia a maga mély igazságtartalmával mindig és mindenhol időszerű, de napjaink nyelvhasználatát – benne a magunkét is –, továbbá a nyelvhasználatról alkotott ítéletünket illetően különösen az. Nem csoda, hiszen ez év első felétől, pontosabban május elsejétől kezdve történeti léptékű, korszakos átalakulás tanúi és részesei lettünk: beléptünk az Európai Unióba. Természetesen korszakos ez a változás gazdasági szempontból is – ezzel bőséges terjedelemben foglalkoznak is a hírközegek –, de korszakos nyelvi-kulturális szempontból is. Mindenekelőtt: nyelvünk, a magyar nyelv egy csapásra óriási módon felértékelődött azáltal, hogy az EU hivatalos nyelve lett! Ennek mindenki, minden magyar nyelvész is csak örülhet. Ami engem illet, bizonyos vagyok benne, hogy anyanyelvünknek az EU hivatalos nyelvivé válása sok örömet és sok elismerést fog hozni számunkra, magyarok számára. (Ha csupán arra gondolok, hogy már EU-tagságunk alig néhány hónapja óta több magyar író és alkotóművész kapott értékes nemzetközi díjat, elismerést, például Esterházy Péter, Darvasi László, már igazolva látom optimizmusomat.) Másrészt ellenben abban is biztosak lehetünk, hogy a sokak által már eddig is túlzottnak érzett idegen hatás még tovább fog erősödni, meg fog többszöröződni, s ez a nyelvműveléssel, anyanyelvápolással is foglalkozó nyelvészek számára új kihívást és sok-sok új feladatot jelent majd.

Nem szeretném, ha ezt az utóbbi mondatomat bárki félreértené, esetleg arra következtetve, hogy mindannak, amit a következőkben előadok a nyelvművelésben megfigyelhető vagy szükséges hangsúlyeltolódásokról, hangsúlyváltásokról, az állna a háttérben, az lenne a célja, hogy ezeket az idegen hatásokat leküzdjük, kiküszöböljük. Jó előre jelzem, hogy nagyrészt nem erről van szó. Én mint nyelvművelő a nagyközönséggel a legkülönbözőbb keretekben való találkozásaimon – rádióban, tévében, nyelvművelő előadásaimban (az ismeretterjesztő jellegűeket is ide sorolva), a velem készített interjúkban, riportokban stb. – rendszeresen hirdetem, hogy az idegen nyelveknek, közülük is elsősorban napjaink első számú érintkezési nyelvének, az angolnak az ismerete, mégpedig nemcsak egy más által

* Az MTA Anyanyelvünk Európában Elnöki Bizottsága, Magyar Nyelvi Bizottsága és az Anyanyelvápolók Szövetsége által a Magyar Tudományos Akadémián 2004. október 7-én rendezett ülésen elhangzott előadás szerkesztett változata.

angolra lefordított előadásnak jól-rosszul való felolvasására képesítő, hanem az előadót vitára, szellemes rögtönzésre is alkalmassá tevő, szinte naprakész ismerete az Európai Unióban egyenesen létszükséglet, az érvényesülésnek sine qua nonja. Bármennyire is öröm, hogy egy EU-nyelvnek májustól már eleve minden magyar polgár is birtokosa pusztán azáltal, hogy tud magyarul – úgy, ahogy, de tud –, ez még nem elég az üdvösséghez. Tudomásul kell venni, hogy az angol, ez a globális lingua franca, ez a szuper-metanyelv, amilyenek Tom McArthur mutatja be Oxford Guide to World English (Oxford, 2002) című könyvében, ez napjainkban nélkülözhetetlen, megkerülhetetlen, az EU-ban mindenképpen az. Éppen ezért, bár a viták még mindig zajlanak, az elhalványulóban levő eszperantista mozgalom minden tiszteletet megérdemlő képviselői még most is próbálkoznak, s hirdetik, hogy „1. Az Európai Uniónak alapelveivel összhangban álló nyelvpolitikát kell(ene) követnie. 2. Az Európai Unió lakosságának az anyanyelven kívül szüksége van egy semleges, más nyelveket nem veszélyeztető, viszonylag könnyen elsajátítható közvetítő nyelvre is. 3. Az eszperantó nyelv első idegen nyelvkénti általános tanítása előnyösen hat a nyelvi tudatosságra, mind az anyanyelv ismeretét és használatát, mind a további idegen nyelvek tanulását tekintve” (Gados 2004: 121); tudomásul kell venni, hogy ez a harc már eldőlt. Ennek tudatában pedig most már inkább arra kell törekednünk, hogy a 25 EU-nemzet közül ne mi maradjunk a sereghajtók az első számú közvetítő nyelv, az angol ismeretében, mint ahogy most azok vagyunk, hanem mindent kövessünk el, hogy ez a helyzet mielőbb változzon meg. Még egyszer hangsúlyozom: én, a magyar nyelv vizsgálója és művelője is ezt vallom és hirdetem, az első szótól az utolsóig egyetértve azzal a megállapítással, amelyet Frank Tibornak Nemzetek fölötti nyelv és nemzeti fennmaradás című tanulmányában olvashatunk a Magyar Tudomány 2004. évi 8. számában, s amelyet e kérdés lezárásaként még felolvasok (Frank 2004: 811): „Azáltal, hogy a nemzetközileg legnépszerűbb, legnagyobb tömegeket érintő szórakozási formák, mint a film, a sportélet, a populáris zene vagy az utazás világnyelve is egyértelműen az angol lett, s hogy a korszerű ismeretszerzés is egyre inkább az angol nyelvű Interneten zajlik, az internacionális angol áttöri a nemzeti nyelveknek a nemzetállamok (s a nacionalizmusok) korában erős védővonalait, és elárasztja azokat kifejezéseivel és közlésének logikájával. Ez ellen lázadhat ugyan a francia tudós, a magyar kereskedő vagy a német nyelvvédő, az angol nyelv nemzetközi térfoglalása mégis a nemzeti nyelvek intaktságának rovására, minden nemzeti akadály legyőzésével folyik.” E meggondolás jegyében választottam előadásom tárgyául annak rövid áttekintését – inkább csak körvonalazását –, hogy a magyarországi nyelvművelésben milyen hangsúlyeltolódásokkal számolhatunk, illetve nekünk, nyelvészeknek milyen hangsúlyváltoztatásokat célszerű akár kezdeményeznünk az elkövetkező években.

2. Úgy vélem, önmagában az, hogy európai uniós életünk szükségessé tesz bizonyos hangsúlymódosításokat, senkit sem lep meg, már csak azért sem, mert a nyelvművelőktől eddig sem voltak idegenek az efféle hangsúlyáthelyezések. A Nyelv, nyelvi jogok, oktatás című, Sándor Klára által szerkesztett kötet egyik tanulmányának szerzője, éppen maga a szerkesztő, a rendszerváltás utáni nyelvművelés irányzatait vizsgálva több nyelvész tevékenységét is ekképpen értékeli,

illetve jellemzi: „Vannak, akik – hangsúlyozva a korábbi nyelv művelői munkával való folytonosságot – inkább a súlypontok áthelyezését javasolják” (Sándor 2001: 205). Engem is ide sorol, nem azok közé, akik próbálnak vagy próbáltak elszakadni a korábbi elvektől, sem pedig azok sorába, akik úgy vélik, a rendszerváltás még nem ok arra, hogy bármiféle iránymódosítás következzen be a nyelv művelésben. Jól látja, én csakugyan azok közé tartozom, akik annak tudatában, hogy maga a nyelv is folytonosan változik, azzal is tökéletesen tisztában vannak, hogy ezzel szoros összefüggésben a nyelv művelésnek a céljai és módszerei is változnak, kell, hogy változzanak. S mivel a nyelv változásának üteme, sebessége nem egyenletes, hanem hol lelassul, hol pedig felgyorsul, összhangban az adott társadalomban végbemenő változásokkal, egészen természetesnek érzem, hogy időnként szükség van hangsúlyáthelyezésekre, mégpedig anélkül, hogy korábbi munkánk irányvonalának helyességét megkérdőjeleznénk. Nem véletlen, hogy a Kovalovszky Miklós által és általam szerkesztett *Nyelv művelő* kézikönyvben is ez a szemlélet érvényesül. Ennek igazolására idézem a Lőrincze Lajos által megfogalmazott NYELVMŰVELÉS szócikk ide vonatkozó részét (Lőrincze 1985: 349):

„A nyelv művelés célja és tartalma nem örök és változatlan, hanem idő és hely függvénye; legidősebb feladatait mindig az adott társadalom szükségletei határozzák meg. A magyar nyelv művelés szerepe és feladatai is változtak az idők során. A múlt [értsd: 19. – G. L.] század első felében a nyelvújítás, a nyelvbővítés volt a legfőbb feladat, hogy nyelvünk korszerű gazdagodásával bekapcsolódhassunk az európai kultúra és tudomány fejlődésébe. A század második felében a nyelv művelés elsősorban a nyelvújítás túlzásait nyesegette, egyszerre igyekezett visszavezetni a mesterkeltté váló nyelvhasználatot a természetességhez, ill. a népnyelvhez. A századforduló utáni évtizedekben az idegenszerűségek elleni küzdelem volt a nyelv művelés vállalt és idősebb feladata. Napjainkban a nyelv művelés legfőképpen arra irányul, hogy a nyelv minél alkalmasabb legyen a világos, árnyalt nyelvi közlésre, a kommunikációra, a beszélő (író) ember pedig minél jobban ismerje a nyelv törvényszerűségeit, használati szabályait.”

Említett kötetében ezt Sándor Klára is idézi, s bár terjedelmes elemzésében alaposan átpolitizálja, mégis ezt kénytelen megállapítani: „Tény viszont az is, hogy a *Nyelv művelő* kézikönyv által felsorolt korszakok léteznek a magyar nyelv művelés történetében, s tény az is, hogy bizonyos hangsúlyeltolódásoknak megfelelően ezekhez a korszakokhoz elég jól elkülöníthető nyelv művelő elvek is rendelhetők” (i. m. 158). Nos, ahogy a rendszerváltás után is szükség volt hangsúlyváltásra – ennek lényege az arra való törekvés volt s maradt is mindmáig, hogy a nyelv művelő s nyelvi ismeretterjesztő tevékenységbe a korábbiaknál, pontosabban szólva a korábbiakban lehetségesnél jobban, szervezesebben tartozzék bele a határainkon kívüli magyarság nyelvének, nyelvhasználatának problematikája –, úgy megítélésem szerint az Európai Unióba való belépésünk ismét egy olyan határpont, amely a nyelv művelés céljainak, feladatainak bizonyos módosítását teszi szükségessé. A továbbiakban tehát arról szólok – a rendelkezésemre álló idővel jól akarván sáfárkodni, csupán vázlatosan, s mindenképpen csupán véleménynyilvánításként, mondandómat megfontolásra ajánlva –, hogy a jelenlegi új helyzetben, európai uniós tagságunk idején miben kellene vagy miben lenne kí-

vánatos változnia, korszerűsödnie nyelvművelésünknek ahhoz, hogy továbbra is kellőképpen betölthesse feladatát.

3. Mivel most már, azon kívül, hogy magyarok vagyunk, tagjai vagyunk az Európai Uniónak is – egy a huszonöt közül! –, az eddigieknél jóval nagyobb figyelmet kell fordítanunk nyelvünk múltjára, hagyományaira, illetve ennek ápolására s megismertetésére. Tudatosítanunk kell, hogy anyanyelvünket nem a ma élő magyar nyelvközösség alkotta meg, hanem ezt a nyelvet örököltük; anyanyelvünk nemzedékváltások sora révén hagyományozódott ránk. „Az a közlési eszköz ugyanis – most Benkő Lorándot idézem –, amellyel adott korok nemzedékei a mindenkori jelenben élnek, bármennyire becses is számukra mindennapi gyakorlatukban, nem csupán a sajátjuk, még kevésbé az ő találmányuk, hanem örökségként kapják elődeik végtelen sorától, akik spontánul vagy tudatosan, de tettek már egyet s mást a megőrzéséért. És, persze, úgy sem csak őket szolgáló tulajdon, hogy a jelen nemzedékei is örökségként adják tovább, mégpedig azzal a felelősséggel, hogy amint erre az örökségre ők tekintenek, ahogyan használják, becsülik, gondozzák, olyan minőségben száll majd utódaikra, és munkál majd azok életében” (Benkő 1998: 383).

Ugye, ennek fényében már világos, miért szinte a legfontosabb, nyelvünkkel kapcsolatban legtöbbet emlegetett szólásunk, pontosabban szállóigénk ez: *Nyelvében él a nemzet!* Nem azért, mert ez valamiféle általános, minden nemzetre érvényes igazság. Hallgassuk csak meg, hogyan vélekedik erről Túlél mindanyunkat című, 1992-ben megjelent kis írásában az Erdélyből jó két évtizeddel ezelőtt ide áttelepült publicista és író, Bodor Pál:

„Nem igaz, hogy csak nyelvében él a nemzet. Vannak nemzetek, amelyek nem a nyelvükben élnek. A belgák egy része hollandul, egy része franciául beszél – s a holland nyelvűek nem hollandok, a francia beszédűek nem franciák...

Ha csak a fülemre hallgatok, a szerbek és a horvátok is egy nyelvet beszélnek. Folytathatnám a sort.

A magyarság azonban a nyelve nélkül meg nem maradhatna. [...] A nemzeti léleknek a nyelv a teste. Legalábbis nálunk.”

Igen. Ezzel a megállapítással lényegében egyetérthetünk. Persze csak lényegében, mert például a külföldre került, idegenbe szakadt magyarok leszármazottai, a második, harmadik, negyedik nemzedék tagjai között nem kevesen vannak, akik őrzik a nemzeti tudatukat, magyarságtudatukat, de anyanyelvi ismeretük akkorra már csak néhány szóra terjed ki. Általában azonban, az említett sajátos, szórványhelyzeteket leszámítva nálunk a nyelv és a nemzet csakugyan együtt fejlődött, illetve fejlődik, kölcsönösen hatva egymásra. **A magyar nyelvben benne sűrűsödik egész múltunk, egész történelmünk, csak észre kell vennünk.** Az olyan szavak, szócsoportok, mint *oltár, kórus, plébános, kanonok, kápolna* vagy mint *iskola, kollégium, papiros, tinta, kalamáris, tábla, vakáció* stb. világosan megmutatják, hogy az egyházi élet, a kereszténység, valamint az egész iskolarendszer a latin nyelv és kultúra révén honosodott meg nálunk, ugyanakkor a *csizma, papucs, mamusz, csiriz, szattyán, dikics* stb. a török hódoltság időszakára utalnak, arról tanúskodva, hogy a lábbelikészítés nem kis mértékben török hatásra fejlődött ki nálunk. És folytathatnám a sort a kereskedelem s a céhrendszer szavaival, amelyek szinte mind német gyökerűek, s azt igazolják, hogy egy sereg mesterség

német iparosok nyomán terjedt el: *bognár, borbély, céh, csaplár, kalmár, kontár, kufár, pallér, pék* stb.

Na és a szóláskincs! Olyan beszédes szólások, mint *több is veszett Mohácsnál; nem enged a 48-ból; lóvá tesz; hátrakötöm a sarkad* (mindkettő az egykori boszorkányhit emléke); *mintha hájjal kenetnék* (egy régi népi gyógymódra vet világot); *rossz fát tesz a tűzre* (az egykori parasztházak fűtésének nehézségei tárnak elénk belőle); *kirántják alóla a gyékényt* (a régi temetési szokásokra utal); *a maga malmára hajtja a vizet* (ezúttal egy, a malmok történetével foglalkozó szakkönyvből idézek O. Nagy Gábor nyomán: „Ilyesmi gyakran megesett. Nem is csoda, hiszen egyik malomgát a másikat érte, s mindenki azon volt, hogy a vizet a maga részére fogja fel” [O. Nagy 1979: 344]); *nincs sütnivalója* (egy nyugat-dunántúli kenyérsütési szokásra utal, ugyanis ott használtak a kenyérsütéshez kovász vagy élesztő helyett egy olyan keveréket, amelyet így neveztek el, *sütnivalónak*); *ebek harmincadjára kerül* (az egykori vámrendszer emlékét őrzi számmunkra); *tótágast áll* – ez meg a többi úgynevezett etnosztereotípiá pedig, mint *csehül áll, cigányútra ment a falat*, a kártyacsomagban található fordított lap *zsidó* elnevezése, továbbá *angolosan* (azaz fizetés nélkül) *távozik*, szinte elhelyez bennünket Európa térképén, mégpedig anélkül, hogy ezekkel a fordulatokkal bárki más vallását, nemzetiségét is megsértenénk. Ez utóbbit például – *angolosan távozik* – nemcsak a magyar mondja így, hanem saját nyelvén az olasz, a német, a francia is. De az angol nem! Ő azt mondja: *franciásan távozott*. A lényeg az – s ezt már e rész zárásául mondom –, hogy a nyelvben benne van az egész múltunk, egész nemzeti lényünk és létünk; nem is csak a nyelv szó- és szóláskincsében, hanem mondókáiban, népmesei fordulataiban, mondaanyagában, neveiben, de még grammatikájában is. Például abban, hogy nálunk a kételemű névadás kialakulása előtti évszázadokban elég gyakoriak voltak az úgynevezett óvónevek, amelyeknek az volt a szerepük, hogy az újszülöttet eltitkolják a gonosz szellem elől. Ezért találunk okleveleinkben, korai nyelvemlékeinkben olyan neveket, mint *Nemvagy, Mavagy, Nemél, Haláldi, Nevetlen* stb. Grammatikánk egyedi sajátosságait pedig ebben a körben már igazán fölösleges volna részleteznem. Nem véletlen, hogy összehasonlító nyelvészeti vizsgálatokra keresve sem találni alkalmasabbat az indoeurópai nyelvektől olyannyira elütő nyelvünkénél, amelynek tanulmányozására jönnek is hozzánk szép számmal a külföldi nyelvészek, doktoranduszok és doktorandák, hogy kivételesen egy a magyartól idegen típusú nőnemű alakkal is éljenek, szintén a szemléltetés jegyében. Nyelvünk egyedi vonásaira, amelyek érdekessé teszik a külföldiek számára, természetesen méltán lehetünk büszkéek, de mindent el is kell követnünk, azért, hogy ezek a nemzeti sajátosságok meg is maradjanak benne. Alig két hónapja annak, hogy az észtországi Tallinban több mint 600 küldött részvételével lezajlott a IV. Finnugor Világkongresszus. Az észtt mellett a magyar és a finn köztársasági elnök is jelen volt, a három immár uniós finnugor nemzet legfőbb közjogi méltóságai. (Lásd Népszabadság, 2004. aug. 17. 3. o.) E három nemzet együttes lélekszáma megközelíti a húszmilliót. Ha ügyesek vagyunk, higgyék el, még megérhetjük, hogy az Európai Uniónak lesz egy külön finnugor szekciója, amely az Unió belüli és az Unió egyelőre még kívül rekedt finnugor népek érdekeit képviseli.

Az első és legfontosabb kívánalom tehát szerintem az, hogy az idegen hatások előadásomban már említett várható, sőt már most is érzékelhető felerősödésének ellensúlyozására mind az iskolai anyanyelvi oktatásban, mind az iskolán kívüli anyanyelvi ismeretterjesztésben erősödjék meg a nyelvi hagyományok ápolása, ébren tartása, felélesztése. Most, bővebb kifejtés nélkül, hozzáteszem, hogy ugyancsak fontosnak tartom a népszokásoknak az éltetését, sőt felélesztését (betlehemezés, lucázás, pünkösdkirály-választás, a népi mesterségek újraélesztése, a népművészet erőteljes támogatása stb.). Minderre, ahogy látom, meg is van a fókuszosság s az igény a határokon innen is, túl is. Valójában nincs is szükség kezdeményezésre, csak a meglévő kezdemények, törekvések támogatására, felérésítésére. A sajtóban számos beszámolót olvashattunk arról, hogy azokban az uniós országokban, amelyek már évekkel előttünk lettek az Európai Unió tagjai, a belépés utáni években nemcsak hogy csökkent, gyengült volna a nemzeti kultúra iránti igény, hanem éppen ellenkezőleg, nagymértékben erősödött. Én magam például, amikor pontosan ennek felderítése végett több órán át beszélgettem erről Kirsi Rantalával, a Finn Nagykövetség kulturális titkárával, örömmel hallottam tőle – s erről be is számoltam az Egerben 2001. július 9–12-én tartott XIV. Anyanyelv-oktatási napok című rendezvényen –, hogy finn nyelvrokonaink, amióta az EU tagjai, sokkal nagyobb gondot fordítanak népi-nemzeti hagyományaikra és népzenejükre, mint korábban (Grétsy 2002: 20). Minden jel arra mutat tehát, hogy amit a hangsúlyeltolódások, hangsúlyváltoztatások tekintetében első feladatunkként említettem – a nemzeti kulturális hagyományoknak az eddiginél erőteljesebb őrzése és ápolása –, meg is fog valósulni. Legalábbis megvan rá a remény.

4. A második, de az elsónél semmivel sem kevésbé fontos feladat, amely európai uniós korunkban kikerülhetetlenül és elhallgathatatlanul előttünk áll, a szakmai nyelvek fejlesztése, korszerűsítése; bátran így mondhatom: egy folyamatos szakmai nyelvújítás. Lehetetlen észre nem venni, hogy az informatikai forradalom korában s Kornai János kifejezését használva a napjainkat jellemző *átalakulási válság* idején – ez utóbbiról tartott ez év szeptemberében nagy sikerű előadást Berend T. Iván professzor a Mindentudás Egyetemén (1. Magyar Nemzet Magazin, 2004. szept. 11.) –, amikor a tudományok fejlődési üteme többszöröse a száz vagy akár csak a húsz évvel ezelőttinek, egy tudatosan megtervezett s anyagilag jól megtámogatott szaknyelvfejlesztési és -korszerűsítési mozgalom nélkül lehetetlen megfelelni a felvilágosodás kori Bessenyei György napjainkra is érvényes megállapításának, amely szerint: „Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem.” (Grétsy 2000: 69). Persze ezt a mondást egyszerűen félre is lehet dobni, túlhaladottnak ítélve, „az azonban – és most Kemény Gábor kollégámnak Magyar szaknyelv Magyarországon és a szomszéd országokban című tanulmányából idézek – aligha vitatható, hogy egy nyelv teljesértékűségéhez hozzátartozik az a képessége, hogy minden regiszterben, így a szakmai kommunikáció regiszterében is meg tudjon szólalni.” Majd ezt is hozzáteszi: „Mint magyar nyelvész és stíluskutató természetesen azt kívánom, hogy a magyar nyelv is ilyen legyen, pontosabban: ilyen maradjon” (Kemény 2002: 202). Magam is ezt kívánom. Ismét a finnekre hivatkozom, ezúttal Aino Piehl EU-nyelvművelőre – ez a foglalkozása, a beosztása –, aki egy e kérdéssel kapcsolatos terjedelmes interjú-

ban részletesen kifejtette, hogy a finnek, akik mindig is sokat törődtek a terminológiai fejlesztéssel, milyen hathatós intézkedéseket hoznak annak érdekében, hogy az orvosi, informatikai, műszaki stb. anyanyelvi szókincs lépést tudjon tartani a tudomány fejlődésével (Piehl, Aino 2003). Számomra nem kétséges, hogy nekünk is ezt az utat kell járnunk. Némileg más formában már másutt is felvettem, itt is megemlítem, hogy kormányzati segítséggel mielőbb létre kellene hozni egy nyelvstratégiai kutatóközpontot, amely egyrészt segítheti a fordítókat a jogharmonizációs feladatok során felvetődő nyelvi kérdések megoldásában, másrészt pedig általában segítheti a szakembereket, a „dologismerőket” abban a szakmai nyelvújításban, amelyet – mondom még egyszer – elengedhetetlennek vélek (Grétsy: 2002b).

5. E két, a hangsúlyváltások körébe tartozó legfontosabb feladaton túl még továbbiakat is sorolhatnék, olyanokat, amelyeknek figyelembevételét most, hogy már európai uniós nemzet vagyunk, szintén elkerülhetetlennek tartom. Ilyen például az iskolai anyanyelvi tankönyvek olyanféle szerkezeti átalakítása, hogy a tankönyvek az eddiginél sokkal következetesebben s rendszeresebben tárják a tanulók elé a magyar nyelvnek más, főleg a legismertebb s a legfontosabb idegen nyelvektől való szerkezeti eltéréseit, ezáltal az idegen nyelv(ek) elsajátítását is megkönnyítve s az anyanyelv sajtáságait is jobban tudatosítva. Ilyen annak elérése, hogy az a tavaly hatályba lépett törvény, amely a magyar nyelvnek a gazdasági és kereskedelmi életben, továbbá egyes közérdekű közlemények közzététele során való használatát szabályozza, s amely azóta valamelyest már teljesíti is feladatát (l. Baksa 2004), ne haljon el, hanem éppen ellenkezőleg, erősebben éreztesse hatását, mint eddig. (Legalább zárójelben megjegyzem, hogy mint az Anyanyelv-ápolók Szövetségének tisztségviselője, ez ügyben az Európai Unióba való belépésünk küszöbén szóban is, írásban is sikerült felvennem a kapcsolatot Lamperth Mónika belügyminiszterrel, s nem is eredmény nélkül, l. Grétsy 2004). Vagy ilyenek azok a halaszthatatlan nyelvpolitikai feladatok, amelyek a cigányság felzárkóztatása, továbbá a hallássérültek és siketek nyelvi jogainak biztosítása és ennek nyelvészeti vonatkozásai tekintetében nehezednek ránk (l. Balázs 2001: 41) stb. További, az eddig felsoroltaknál megítélésem szerint jóval kisebb jelentőségű feladatok felsorolása helyett most már csupán egyetlen dologra utalok, arra, hogy mint egy immár európai uniós nemzet tagjainak erősíteni kell nemzeti tudatunkat, nemzeti hovatartozásunk fontosságának érzését (erre l. Grétsy 1998). Bár e téren derűlátó vagyok, mivel számos példa bizonyítja, hogy azok a nemzetek, amelyek az EU tagjává váltak – az írek, a spanyolok stb. –, azon nyomban sokkal nagyobb energiákat mozgósítottak nemzeti kultúrájuk védelmére és fejlesztésére, anyanyelvük ápolására, nemzeti identitásuk erősítésére, mint korábban, legalább egy befejező idézettel én is igyekszem anyanyelvi öntudatunk erősítéséhez hozzájárulni. Alig pár hónapja emlékezett meg a sajtó, a rádió és a televízió a jeles író, Jókai Mór halálának századik évfordulójáról. A nagy mesemondó 1904. május 5-én halt meg. Jókait regényíróként tartjuk számon, de olykor verset is írt. Így például 1865-ben, a debreceni színház megnyitására ő írta azt a verses prológust, amelyet a nyitó előadáson felesége, Jókainé Laborfalvy Róza mondott el, s amelynek első sorai így hangzanak:

„Egy kincse van minden nemzetnek adva
Míg azt megőrzi híven, addig él.
E kincs neve az édes anyanyelv.”

Ezt az anyanyelvet, nemzetösszetartónkat s hozzá kapcsolódó egész nemzeti kultúránkat kell megőriznünk, sőt gazdagítanunk, fejleszteniünk, korszerűsíteniünk, kinek-kinek a maga módján s eszközeivel. Ha – akár fontos kérdésekben is – különböznek a nézeteink, ezt természetesen ne rejtjük véka alá, hiszen a szabad véleménynyilvánítás a tudomány fejlődésének legfőbb biztosítója, de véleményünket sohase mások eltérő nézeteinek kigúnyolásával, lebecsülésével, tudománytalannak bélyegzésével próbáljuk elfogadtatni, hanem ezeknek az általunk esetleg már meghaladottnak ítélt nézeteknek és képviselőiknek tiszteletben tartásával. Bízom abban, hogy az előadásomban kifejtett gondolatok között mindenki, aki jelenlétével megtisztelte ezt az Édes Anyanyelvünk folyóirat negyedszázados fennállása alkalmából rendezett ünnepi ülést, talált valami olyat, amelyet érdemesnek ítél vagy a megfogadásra vagy legalább a megfontolásra, ám ha semmi mással, de legalább ezzel az egymás nézeteinek kölcsönös tiszteletben tartására vonatkozó javaslatommal egyet tud érteni, már úgy érzem, érdemes volt szólnom.

SZAKIRODALOM

- Baksa Péter 2004. A 2001. évi XCVI, törvény a valóságban. *Édes Anyanyelvünk* 2: 3.
- Balázs Géza 2001. *Magyar nyelvstratégia*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Benkő Loránd 1998. Anyanyelvi örökségünk. *Magyar Nyelvőr* 4: 381–9.
- Frank Tibor 2004. Nemzetek fölötti nyelv és nemzeti fennmaradás. *Magyar Tudomány* 8: 808–23.
- Gados László 2004. A nyelvpolitika és a közös közvetítő nyelv kérdése az Európai Unióban. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Az Európai Unió és a nyelvek*. Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Budapest, 89–122.
- Grétsy László 2000. A mi nyelvünk. Íróink és költőink a magyar nyelvről. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Grétsy László 2002a. Nemzetösszetartónk: az anyanyelv. In: V. Raisz Rózsa és Zimányi Árpád (szerk.): *Feladatok és módszerek az anyanyelvi nevelésben a XXI. század elején*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 15–21.
- Grétsy László 2002b. A szaknyelvek megújításáért. *Magyar Nyelvőr* 3: 275–83.
- Grétsy László 2004. Néhány bizakodó szó a reklámanyelvtörvényről. *Édes Anyanyelvünk* 4: 3.
- Kemény Gábor 2002. Magyar szaknyelv Magyarországon és a szomszédos országokban. *Debreceni Szemle* 2: 201–13.
- Lőrincze Lajos 1985. Nyelv művelés. In: Grétsy László és Kovalovszky Miklós (szerk.): *Nyelművelő kézikönyv II*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 349–52.
- O. Nagy Gábor 1979. *Mi fán terem? Magyar szólásmondások eredete*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Piehl, Aino 2003. Beszélgetés egy EU-nyelv művelővel. *Édes Anyanyelvünk* 3: 6–7.
- Sándor Klára 2001. Nyelv művelés és ideológia. In: Sándor Klára (szerk.): *Nyelv, nyelvi jogok, oktatás*. Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 153–216.

SUMMARY

*Grétsy, László***Shifts of emphasis in language cultivation**

The paper reviews the beginnings of the journal *Édes Anyanyelvünk* (Our Mother Tongue), its first editorial board, and its role in the context of language cultivation in Hungary. Two areas are discussed in detail: the propagation of knowledge on language, and the recognition of new phenomena in language (langue) and in everyday language use (parole). The paper also deals with novel areas of inquiry (the interdependence between language use and behaviour, spoken language research), supporting its claims by a number of articles from the journal. The author takes issue with widespread views that deny the effectiveness and usefulness of language cultivation.